

KATAR DÜNYA KUPASI'NDA BELİREN “BATI” DIŞILIK: ORYANTALİZM VE BATI MERKEZİYETÇİLİĞİ

DR. HÜSNA TAŞ YETİM

Akademisyen

“

Organizasyon kapsamında 200 milyar doların üzerinde yaptığı harcamayla da uluslararası düzeyde adından söz ettiren Katar'ın bu ev sahipliğinin söz konusu yapıcı katkılarının ve olumlu yönlerinin bazı Batılı devletler ve Batı medyası nezdinde ise görmezden gelindiğini belirtmek gerekmektedir.

”

Uluslararası Futbol Federasyonunun (FIFA) 2 Aralık 2010 tarihinde İsviçre'nin başkenti Zürih'te gerçekleştirdiği oylama sonucu dört yılda bir düzenlenen Dünya Kupası maçlarının yirmi ikincisinin Katar'ın ev sahipliğinde gerçekleştirilmesine karar verilmiştir. Bu kararı takiben Katar 21 Kasım 2022 itibarıyla beş farklı şehri ve sekiz stadyumuyla FIFA Dünya Kupası futbol

turnuvasına ev sahipliği yapmaya başladı. 18 Aralık'ta gerçekleştirilecek olan final kupası maçıyla sona erecek olan bu etkinlik, uluslararası siyasetin odağını Katar'a çevirdi. Birçok farklı kültüre mensup bireyler arasındaki etnik, dinî,

dilsel ve siyasi farklılıkları geride bırakarak bir araya getiren ve bu nedenle “insanlık festivali” olarak da nitelendirilen bu organizasyonun ilk kez bir Ortadoğu devletinde düzenleniyor olması çatışmalarla anılan Ortadoğu'ya ve Ka-

tar'a ayrı bir prestij sağlamaktadır. Dünyanın en geniş kapsamlı spor etkinliğine ev sahipliği yapmanın tanıtım açısından önemini yanı sıra yumuşak güç unsurlarından biri olan futbol ise Katar'ı ayrıca diplomasi merkezi hâline getirdi.

Organizasyon kapsamında 200 milyar doların üzerinde yaptığı harcamayla da uluslararası düzeyde adından söz ettiren Katar'ın bu ev sahipliğinin söz konusu yapıcı katkılarının ve olumlu yönlerinin bazı Batılı devletler ve Batı medyası

nezdinde ise görmezden geldiğini belirtmek gerekmektedir.

Henüz organizasyon maçlarının başlamadığı sırada Katar'ın 2022 Dünya Kupası'na ev sahipliği önce 12 Kasım 2022'de Almanya'nın

Gelsenkirchen kentinde Schalke 04 ile Bayern Münih arasında oynanan maç sırasında gerçekleştirilen boykot eylemleriyle karşılaşırken, bazı Batılı devletler ve Batı medyası Katar'a ev sahipliğinin rüşvet ve yolsuzluk sonucu verildiğini ifade etmeye başladı. Katar'ın ev sahipliğine ilişkin bazı Batı medyası organlarında yer alan ifadeler incelendiğinde meseleye spordan ziyade oryantalist bakış açısıyla yaklaşıldığı görülmektedir. Bu kapsamda önemli mesai harcayan Batı menşeli medya kuruluşlarından New York Times, The Washington Post, BBC, the Guardian, Reuters ve The Economist basmakalıp ifadelerin yoğun olarak kullanıldığı haberlere kapsamlı şekilde yer vererek Katar'ın ev sahipliğini göçmen işçiler, insan hakları ve LGBT konularının "yanılsatıcı" bir sunumu ve tasviriyle odaklarına almaktadır. Her dünya kupası maçının açılış törenini canlı yayımlayan BBC kanalı, Katar merkezli turnuva yayınlarında yer vermezken açılış törenini ise olumsuz nitelleyen haber içeriklerine yer

verdi. Sosyal medya platformlarının ve Uluslararası Af Örgütü (UAÖ) raporunun da eşlik ettiği Katar'a yönelik uluslararası kampanyanın merkezinde ev sahipliği koşullarının, insan haklarının, göçmen işçi ve terör meselelerinin yer aldığı görülmektedir.

“Kefil sistemini yürürlükten kaldıran Katar, son yıllarda ayrıca göçmen işçilerin çalışma ve asgari ücret koşullarını kapsayan bir dizi reformları da sürdürmektedir. Bunun yanı sıra Katar organizasyon kapsamında hayata geçirilen projeler için çalışma koşullarını ve güvenlik önlemlerini de artırmıştır.”

DÜNYA KUPASINDA “BATI” DIŞILIK

Konuya ilişkin yapılan erken tartışmalarda Katar'ın dünya futbol turnuvası gibi büyük çaplı bir organizasyonu ağırlayacak düzeyde elverişli koşullara sahip olmadığı

meselesi ön plana çıkmıştır. Katar'ın bu organizasyona ev sahipliği yapabilecek düzeyde ve büyüklükte futbol sahalarına ve diğer spor ekipmanlarına sahip olmadığı ve 38-40 derece arası geçen sıcak yaz mevsimi bu organizasyonun önündeki engeller olarak gösterilmiştir. Eski FIFA Başkanı Sepp Blatter, Mayıs 2014'te yaptığı bir açıklamada ilk kez kış ayında yapılacak olan dünya kupası maçlarının Katar'a verilmesini bir “hata” olarak nitelendirirken, Batılı devletler de bu konuda benzer söylemleri benimsemişlerdir. Doha yönetimi eleştiriler karşısında klimalı sistemlere sahip olan futbol sahaları inşa etmeye ve var olan sahaları da turnuva gereksinimlerini karşılayacak şekilde kapsamlı bir restorasyon sürecinden geçirmeye başlasa da Batılı devletler meselelerin sadece yeni futbol sahaları inşa etmek ya da var olanları restore etmek olmadığını belirten açıklamalarda bulunmaktadır.

Batı'ya göre Katar'ın çözmesi gereken asıl meselelerden biri ülkeye dünyanın birçok farklı yerinden gelen taraftarların konaklama, ulaşım ve seyahat ihtiyaçlarını karşılayacak olan yabancı servis personellerine gerekli yaşam standartlarının sağlanmasıydı. Batılı medya kuruluşları vasıtasıyla 2013 yılı itibarıyla uluslararası gündemde yer almaya başlayan yabancı işçi haklarına yönelik tartışma özellikle dünya kupası maçları kararıyla birlikte gündeme daha fazla gelmeye başlamıştır. Katar'da inşaat sektöründe çalışan ve çoğunluğu Hindistan, Nepal, Filipinler, Pakistan ve Bangladeş'ten gelen çok sayıda yabancı işçiye yeterli sağlık, barınma ve güvenlik koşullarının

sağlanmadığına ve bu nedenle her yıl çok sayıda yabancı işçinin hayatını kaybettiğine ya da sakatlandığına ilişkin haberler bu kapsamda öne çıkmaktadır.

Dünya Kupası'na hazırlık amacıyla Katar'a getirilecek olan yabancı işçilerin benzer durumla karşılaşacağı ve bu nedenle insan hakları ihlallerine yol açacağına dair endişe söz konusu haberlerde yer alırken, Katar'da 2010 ile 2020 döneminde hayatını kaybeden göçmen işçi sayısının 6.500 üzerinde olduğu ve bu ölümlerin Katar'daki Kafala (Kefil) sisteminden kaynaklandığı da ayrıca kaydedilmektedir. Katar'ın 2017 yılında resmî uygulamadan kaldırdığı Kafala sistemi ülkede farklı sektörlerde işe alınan göçmen işçilerin sorumlulukları, ülkeden giriş ve çıkış hakları ko-

nusunda işveren kişilere ve kurumlara geniş yetkiler tanımaktaydı. İnsan Hakları İzleme Örgütü (İHİÖ) raporlarına göre, bu sistem iyi niyetli olmayan işverenler tarafından istismar edilebiliyor ve bu nedenle her yıl çok sayıda göçmen işçi sağlık, barınma ve eve dönüş koşulları yeterli düzeyde sağlanmadığı için hayatını kaybetmektedir. Söz konusu Kefil sistemini yürürlükten kaldıran Katar, son yıllarda ayrıca göçmen işçilerin çalışma ve asgari ücret koşullarını kapsayan bir dizi reformları da sürdürmektedir. Bunun yanı sıra Katar organizasyon kapsamında hayata geçirilen projeler için çalışma koşullarını ve güvenlik önlemlerini de arttırmıştır. Ancak tüm bunlara karşın Katar üzerinde işçi haklarına yönelik uluslararası

tartışma, baskı ve denetim yoğunlaşmaya devam etmektedir.

Katar'da "eş cinselliği ve alkol tüketimini haram sayan" mevcut yasal düzenlemeler ise insan hakları düzlemindeki diğer iki mesele olarak öne sürülmüştür. İçki yasağını bireysel özgürlüklere yönelik bir kısıtlama olarak değerlendiren bazı Batılı devletler, aynı zamanda küresel alanda tartışmalı konu olan ve Katar gibi devletlerin kabul etmediği LGBT'yi yasaklayan mevcut yasanın LGBT'ye mensup bireylerin turnuva maçlarına katılmasına engel olacağı konusunda endişelenmiştir. Katar Enerji Bakanı Saad Şerida el-Kaabi, LGBT'ye mensup olan bireylerin söz konusu turnuvalara katılmasına Katar mevkilerince izin verilip verilmeyeceğine ilişkin soruya cevaben,

“Katar’ın her bireye açık bir ülke olduğunu ve eğer Katar’ı ziyaret etmek istiyorlar ise bununla ilgili problemleri olmadığını” belirtmiştir. Turnuvalara katılan taraftarlardan bir kısmının ise LGBT flamlarıyla maç sahalarına girmeye çalışması, aralarında İngiltere, Galler, Belçika, Danimarka, Fransa, Almanya, İsviçre, Norveç, İsveç ve Hollanda’nın yer aldığı Batılı devlet futbol oyuncularının LGBT kampanyasına destek verdiklerini ve gökkuşağı renginde pazubendi takmak istediklerini belirtmeleri, Almanya millî takımının ise LGBT temalı krampon tercihi ve elleriyle ağızlarını kapatarak Katar’ın LGBT uygulamasını protesto etmesi ise “Batı’nın kendisinden farklı olanlara karşı toleransını” ve evrensel değerler konusundaki “Batı merkezîyetçiliği”ni ayrıca ortaya koymuştur.

2022 FIFA Dünya Kupası futbol turnuvalarının başlamasına kısa bir süre kala Katar’ın uluslararası arenada terör bağlamında daha fazla anılmaya başlaması ise Batı endişesinin bir diğer sacayağı olarak sunulmaktadır. Terör örgütleri el-Kaide ve IŞİD’in Dünya Kupa-

sı’na yönelik olası saldırılarından sıklıkla söz edilirken Katar’ın Müslüman Kardeşler, Hamas ve Taliban gibi oluşumlar ile Katar arasındaki ilişkiler fazlaca vurgulanmaya başlamıştır. Bununla birlikte uluslararası toplum Katar’ın Gazze Şeridi’ndeki Hamas oluşumuna ve liderlerine sığınak ve fon sağladığını, İran’ın İslam Devrim Muhafızları Kolordusu (IRGC), Müslüman Kardeşler ve Taliban üyelerini de ağırladığını daha sık ifade etmeye başladı. 9 Kasım’da Fransız hiciv gazetesi Le Canard Enchaîné, Katar’a ilişkin yayımladığı karikatür ise meselenin terörizm açısından görünürlüğüne daha fazla arttıran vahim olaylardan biriydi. Söz konusu karikatürde Katar millî futbol takımı sporcuları silah taşıyan, patlayıcı kemer ve klav takan görsellerle resmedilmekteydi. Batı’nın önde gelen haber kaynaklarının bazı haberlerine göre de Katar, küresel İslamcı gruplara “güvenli liman, diplomatik arabuluculuk, mali yardım ve bazı durumlarda silah da sağlıyor.” Katar Emiri el-Sani başta olmak üzere Doha yönetiminin diğer üst düzey siyasi figürleri ise Katar’ın terörist olu-

şumları ve hareketleri desteklemediğine dair açıklamalarını yinelemektedir.

FIFA Başkanı Gianni Infantino Batılı eleştirmenlere yönelik yaptığı açıklamada, “Ben Avrupalıyım. Dünyada 3.000 yıldır yaptığımız şey için, ahlaki dersler vermeden önceki önümüzdeki 3.000 yıl için özür dilemeliyiz. Eğer Avrupa, bu insanların kaderini gerçekten önemsiyorsa bu işçilere gelecek ve umut verebilir” ifadelerini kullanarak bu tartışmanın en belirgin temsilcilerinden biri hâline geldi.

KATAR’DAN ELEŞTİRİLERE YÖNELİK TUTUM

Söz konusu meseleye ilişkin Batı’nın (yanılsatıcı) görme ve okuma biçimi, bir taraftan diğer kültürlerle yönelik toleransını ve bakış açısını sorgulamaya açarken diğer taraftan “çifte standart” ve “riyakârlık” tartışmalarına yol açtı. FIFA Başkanı Gianni Infantino Batılı eleştirmenlere yönelik yaptığı açıklamada, “Ben Avrupalıyım. Dünyada 3.000 yıldır yaptığımız şey için, ahlaki dersler vermeden önceki önümüzdeki 3.000 yıl için özür dilemeliyiz. Eğer Avrupa, bu insanların kaderini gerçekten önemsiyorsa bu işçilere gelecek ve umut verebilir” ifadelerini kullanarak bu tartışmanın en belirgin temsilcilerinden biri hâline geldi. Infantino’nun içki yasağıyla ilgili yaptığı açıklamada, “Günde üç saat boyunca bira içemezseniz hayatta kalacağınızı düşünüyorum” ifade-

lerini kullanması ise bu bağlamda ayrıca kayda değerdir. Benzer eleştiriler konuya hassasiyetle yaklaşan devletler, analistler ve yayın organları tarafından da yapılmaktadır.

Katar Emiri el-Sani dünya kupası maçlarıyla ilişkili olarak Katar'a yönelen eleştirileri, "Batı'dan Katar'a yönelen eleştirilerin tarihsel zirve noktası" olarak tanımlarken "Katar'ın hiçbir ev sahibi ülkenin karşılaşmadığı eşi görülmemiş bir kampanyaya maruz kaldığını" belirtmiştir. Katar Dışişleri Bakanlığı başta olmak üzere Doha'daki diğer üst düzey kişi ve kurumlar ise bu eleştirileri "ırkçılık" ve "riyakârlık" olarak nitelendirmiş ve uluslararası toplumun Katar'a saygı göstermesi gerektiğini ifade etmiştir. Doha yönetimine göre Dünya Kupası kaynaklı eleştirilerin asıl sebebi söz konusu turnuva kararının "Batı merkezîyetçiliğine dayanan dünya futbolu algısını yıkmış olmasından" kaynaklanmaktadır. Kendisini ekonomik ve askerî kaynakların merkezinde gören Batı, kültürel bağlamda da bu pozisyonunu sürdürmek istemektedir. Dolayısıyla Katar'ın ev sahipliği söz konusu po-

zisyunun her alanda her daim sürdürülmesinin mümkün olmadığını ortaya koymuştur.

Bununla birlikte, Doha yönetiminin yeni futbol sahaları inşa etmenin yanı sıra 2017 itibarıyla Kafala sistemini kaldırdığını ve aynı yıl içerisinde göçmen işçilerin iş ve ülke değiştirirken işverenin yetkisini gerektirmeyen yeni bir düzenlemeyi hayata geçirdiğini de belirtmek gerekiyor. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) iş birliğiyle de işçi haklarına yönelik çok sayıda reform gerçekleştirmeyi sürdüren Katar işçi maaşları ve sağlık hakları başta olmak üzere bu alanda önemli düzenlemeler gerçekleştirmeyi sürdürmektedir. Katar'ın Dünya Kupası adaylığına başvurusunu gerçekleştiren komisyonun genel müdürü Hassan Abdullah el-Thawadi ise turnuvalar sırasında alkol tüketiminin ilgili mercilerce serbest bırakılacağına ilişkin açıklamada bulunmuştur. Katar'ın alkol düzenlemesine ilişkin mevcut yasası alkol tüketimini kamusal alanlarda Katar vatandaşlarının yanı sıra yabancılara ve turistlere de yasaklamaktadır.

“

Katar özellikle turnuvanın gerçekleşeceği bölgelerde yerel güvenlik güçlerinin kapasitesini arttırmak için aralarında Türkiye, Fransa, Pakistan ve Mısır'ın yer aldığı ülkelerden ek güvenlik personeli takviyesi sağladı. Terörle mücadele kapsamındaki eğitim amaçlı ek güvenlik önlemleri ise ülke genelinde daha fazla artırıldı.

”

Katar turnuva bölgelerinde ise güvenlik önlemlerini arttırmıştır. Bu kapsamda Doha yönetimi dünya kupası finallerinin düzenlendiği bölgelerdeki güvenlik önlemlerini arttırmak için ABD, İtalyan ve Fransız şirketlerinin iş birliğiyle birlikte turnuva kapsamındaki bölgelere ek drone izleme sistemleri ve güvenlik personelleri yerleştirdi. Bunun yanı sıra, Katar özellikle turnuvanın gerçekleşeceği bölgelerde yerel güvenlik güçlerinin kapasitesini arttırmak için aralarında Türkiye, Fransa, Pakistan ve Mısır'ın yer aldığı ülkelerden ek güvenlik personeli takviyesi sağladı. Terörle mücadele kapsamındaki eğitim amaçlı ek güvenlik önlemleri ise ülke genelinde daha fazla arttırıldı. Sonuç olarak Doha yönetimi, bahsi geçen eleştirileri dikkate alarak hem yönetimsel hem de yapısal anlamda önemli dönüşümleri başlatırken oryantalist temelde yürütülen eleştiri ve karalama kampanyalarını ise sergilediği kültürel etkinlikler ve verdiği olumlu mesajlarla sınırlandırmıştır. ■